

A MUNKA ÉS A SZABADIDŐ MINT EMBERI PROBLÉMA

Az élet fenntartásának biológiai feltételei az embernél éppúgy meghatározzák a munka és pihenés ritmusát, mint az állatnál. A táplálék és a ruházat megszerzése, előállítására fáradsággal jár, amit aztán ki kell pihenni. A gyűjtögető, halász-vadász, nomád és mezőgazdasági életformában az ember még nagyrészt alkalmazkodik a természet lüktetéséhez, periódusaihoz. Az állat nivóját azonban messze felülmúlja azzal, hogy a munkában úgy jelenik meg, mint „*homo faber*” (szerszámokat készítő ember), a pihenésben pedig mint „*homo ludens*” (játsszógató ember). Nemcsak izmait használja és pihenteti, hanem szellemi képességeit is. Nem elégszik meg a veleszületett testi technikával, hanem szerszámokat készít és ezzel igyekszik növelni a teljesítményt. A munka egyúttal a találatkonyságnak, a kezdeményezésnek is a színtere. Viszont a szabadidő sem egyszerű testi pihenés, hanem kedélyes játék, a társas ösztön kielégítése, az esztétikai érzék latbavetése. Az ember nemcsak alvással pihenteti tagjait, hanem fel akar frissülni, egész emberségében megújulni. Pihenésnek számít a társalgás, az elbeszélés, ének, tánc vagy a sportszerű játék.

A kézi szerszámok használatánál vagy az állati erő alkalmazásánál a munka ütemét maga az ember alakítja ki. Egyéni teljesítőképességéhez, idejéhez, szükségleteihez méri az erőkifejtést, akkor és ott hagyja abba, amikor és ahol akarja. Természetesen mindig akad telhetetlenségből fakadó túlhajszolás, rabszolga-munka, de ez az egyének viselkedéséből fakadó visszaélés, nem magának a gazdasági rendnek a következménye. Korunkban a gép és az automatizálás teljesen új helyzetet teremtett. A modern technika szétválasztotta a munkát és a szórakozást. Azelőtt a pásztor, a földműves vagy kézműves munka közben is beiktatott szüneteket, énekelt, társalgott és kifejezhette, hogy a munka van őerte, nem ő a munkáért. A mai munka ütemét a gép adja meg. Nincs benne dallam, ritmus, kedély. Nem az ember lélektanához van mérve, hanem a gép egyhangú zúgásához. Ezen nem változtat az sem, hogy a gépek zakatolása mellé néha bekapcsolják a rádiót. Az ilyen zene mesterségesnek idegennek tűnik, s inkább idegesít, nem megnyugtat.

A futószalagon végzett munka szigorú előírás szerint megy végbe. Előre ki lehet számítani minden mozzanatát. Nincs benne váratlan fordulat vagy kellemes meglepetés. Ez az élmény nagyobbára már csak a munka szervezőinek marad meg. A régi ember földjével, állataival, háziiparával mindenről maga gondoskodott, az anyja az egész családi élet központja volt. Ma minden specializálódott, az élet szinte szétdarabolódik és részei különféle intézményekbe vannak beszorítva. A szerteágazó munkamegosztás nem teszi lehetővé az alkotás gyönyörének meglegedett élvezetét. Az ember úgy érzi, hogy csak befektet, de nem látja készen munkájának gyümölcsét. Legalább is nem úgy, mint saját alkotását. Így érthető az ilyen paradoxnak látszó megállapítás, ami egy futószalagnál dolgozó ember kielégületlenségét tükrözi: tulajdonképpen nem is a munka fásaszt, hanem az az idő, amit elvesztegetett rá...

Az ember, mint értelmes lény, tudatosan vagy tudatalatt minden tétiben a célt keresi. A gépesített élet azonban legtöbb esetben homályban hagyja a célt. Az emberek részletfeladatot kapnak, azt kell sorozat-

ban gyártaniuk s az egészről alig van fogalmuk. Hozzájárul még, hogy a mai ember nemcsak azt állítja elő, amire életének fenntartásához szüksége van, hanem állandóan kutat. Szédítő vállalkozásokba kezd, elhódítja a sivatagot, a tengert, a mélységet, magasságot. A kutató intézetek célja egyszerűen a lehetőségek feltárása és megvalósítása. Egyelőre még azt sem tudjuk, mire jó egy kezdeményezés, a felhasználás lehetősége majd megmutatkozik. Nem csoda, ha az ilyen személytelen munkában az ember szinte fogva érzi magát, és egyre inkább vágyódik a szabadidő után. A munka a pénzszerezés lehetősége. A pénz pedig azért kell, hogy „emberi életet éljünk”. Tehát világosan kifejezve arról van szó, hogy az ember a hivatásszerű munkában szinte a gép alkatrészének érzi magát s azért várja a szabadidőt, hogy visszatérjen a maga egyéniségéhez, szabadságához.

Az elmondottakban van némi általánosítás. Biztos, hogy a mai szervezett és tervezett ipari életben is akad egyéni, személyes vállalkozás, de a felsorolt jelenségek megvannak s követelik, hogy tudomásul vegyük őket.

Kérdések a technikai haladás nyomán

A gépesítés nemcsak a munka belső természetét és lélektani átélését változtatta meg, hanem a munka és pihenés időbeli viszonyát is. Igaz, hogy a népek szaporodásának üteme is meggyorsult és a gazdasági életnek egyre nagyobb igényeket kell kielégítenie, mégis elgondolhatjuk, hogy a gépesítés és automatizálás előbb-utóbb a munkaidő megrövidítéséhez fog vezetni. A fejlett országokban már most ez a helyzet. Bevezetik vagy követelik az ötnapos munkahetet. Természetesen úgy, hogy a dolgozó ugyanazt a bért kapják, mint előbb a hatnaposért. Itt azonban a gazdasági kérdések mellett felmerülnek erkölcsi, szociológiai és karakterológiai kérdések is. Milyen jogon követeli például az ember, hogy rövidebb munkáért ugyanolyan bért kapjon, mint a hosszabbért, holott nem ő dolgozott gyorsabban, hanem igazában a gép? Általános emberi, erkölcsi és szociális szempontból ajánlatos-e bevezetni a rövidített munkaidőt akkor, amikor még a föld népének legalább fele egyáltalán nem tud emberhez méltó életet élni? Nem kellene-e azért is többet termelni, hogy jusson olyanoknak, akik éheznek és rongyosak? A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy általában a nemzetek gazdasági életét is erősen jellemezte — ha nem is a kenyéririgység — legalább is a rivalitás, azért vigasztaló jelenségnek vehetjük, hogy manapság egyre több szó hangzik el az elmaradt népek gazdasági megsegítése mellett. Sőt dicséretes kezdeményezések sem hiányoznak.

A munkaidő megrövidítésénél hivatkozni szoktak egészségi okokra. A mesterséges világitás, a gépek zakatolása, a zárt levegő károsan befolyásolja az egészséget, tehát több pihenésre van szükség. De itt is megkérdezhetjük, hogy nem nagyobb-e a gépek által adott könnyítés, mint a veszélyeztetettség? Még ha zsúfolt villamoson megy is valaki a munkahelyére, az sem nehezebb, mint amikor gyalog kellett megtenni az utat. Az üzemek higiénikus berendezése, biztonsági intézkedések szintén olyan vívmányok, amik a régebbi embernek nem álltak rendelkezésére. Kétségtelen, hogy az egyhangú munka, a változatosság kizárása jobban terheli az idegeket, de azt is hozzá kell vennünk, hogy azért régebben az ember nem csupán nyolc órát dolgozott, hanem többet, s így a mai ember sincs kedvezőtlenebb helyzetben. Sok esetben talán nem is a munka egyhangú-

sága fárasztja az embereket, hanem a lelkület, vagy mai szóval élve, „a munkához való hozzáállás” hiánya. A munka egyre inkább eszköz lett a megélhetéshez, nem pedig hivatás. Így könnyen megesisik, hogy az erőki-fejtést minden pillanatban az érte járó fizetéssel hasonlítjuk össze.

Végül általános emberi szempontból azt is megkérdezhettük, hogy mit csinálnak az emberek a több szabadidővel, illetve miért kívánják annak meghosszabbítását? Érdekes, hogy igen sokszor nem is a pihenés és szórakozás a cél, hanem más önként vállalt munka lehetősége, amivel újabb keresethez jutnak. A feketén vállalt munka vonzalma természetesen nagyobb ott, ahol a munkabér és az életszínvonal alatta marad az általános emberi vágyak kielégítésének. A szakosítás és a gépek alkalmazása szükségessé teszi az állandó továbbképzést. A termelékenység fokozása, az új lehetőségek feltárása a legtöbb embert továbbtanulásra ösztönzi, s ehhez is idő kell. De a munkaidő megrövidítését, főleg a hosszabb hétvégi szabadidőt kívánatosá teszi az a körülmény, hogy erősen megnőtt a kultúrigény és a modern technika a szórakozás eddig szinte ismeretlen fajtáit nyitotta meg az emberek előtt. Gondoljunk elsősorban a helyváltoztatás, az utazás lehetőségeire. Ismeretlen vidékeket lehet felkeresni, új szokásokkal, művészi értékekkel megismerkedni. A turisztika és a szórakoztató ipar ma valószínűleg több embert foglalkoztat és jobban keresi az igények kielégítését, mint bármilyen más foglalkozási ág.

A technikai civilizáció örvendetes vagy kevésbé örvendetes jelenségeinek megemlítésével nem akarjuk a haladás számláját terhelni. A technika alkalmazása és az emberi élet átalakulása az élet természetes kibontakozásának törvénye. Az embert nem szabad semmiféle haladástól féltetni. Inkább azt kell meglátni, hogy az ember minden értéket, minden találmányt felhasználhat jóra vagy rosszra. Lelki beállítottságától függ, hogyan alakítja vele életét és a külső természetet.

A fejlődés iránya ez: a természet kötöttségéből fokozatosan haladunk az ember által kialakított világ felé. Primitív fokon az ember még ösztönösen áll szemben a természettel, később egyre jobban függetleníti magát tőle. Tehát megvan az a lehetőség, hogy a fejlődés magasabb fokán inkább embernek, inkább a természet urának érzi magát. A Teremtő ezzel a küldetéssel bocsátotta útjára, tehát a haladás nem istenkísértés. Arra viszont gondolnunk kell, hogy a technikai fejlődés mellett meg kell lenni az általános szellemi fejlődésnek is. Az ember arra is kötelezve van, hogy ne csupán ösztönösen, hanem valóban emberi tudattal álljon bele minden vállalkozásába. A modern kor ezt a fordulatot szinte követeli tőlünk. Gondoljunk például arra, hogy az emberi szaporodás az elmúlt évezredek alatt az ösztönös cselekvések eredménye volt. Ma már az egyház is családtervezésről, a szaporodás tudatos irányításáról beszél. A gépésített ipar és kereskedelem azzal a követelménnyel áll elénk, hogy hasonló humanizálást próbáljunk keresztülvinni a munka és a szabadidő relációjában is. Ezért lett a tétel teológiai probléma is (lásd: *Rahner: Schriften zur Theologie* IV. 455. kk.).

A személyes élet teljesebb kibontakozása felé

Ha azt keressük, hogy a munka és a szabadidő hogyan tölti ki az életet, először azt kell meghatározni, mit értünk munka és mit szórakozás alatt. A felelet nem olyan könnyű, mint első pillanatra látszik. Az ember ugyanis összetett lény, sőt kiegyensúlyozatlansága miatt paradox

lény. Megvan benne a test és a lélek, az ösztön és a szellem, az értelem és a kedély kettőssége. Befelé néz, ápolja belső világát, birtokolni akarja saját magát, ugyanakkor kívülről kapja ismereteit, táplálékát, hatni akar környezetére és minden immanenciája ellenére átadja magát eszmék és személyek szolgálatának. Az ellentétes vonások miatt az élet állandó feszültségben van s csak a változatok egymásutánja ad némi kielégülést. Néha kötöttségre vágyik, máskor szabadságra, egyszer kapni akar, máskor maga akar adni.

E dinamikus életritmus miatt nem mondhatjuk egyszerűen, hogy a munka azonos az elfoglaltsággal, a szórakozás vagy pihenés a semmittevéssel. A gyakorlatban inkább azt látjuk, hogy ami az egyiknek munka, az a másiknak lehet szórakozás. A kertész munkának nevezi a virágok ápolását, egy hivatalnok a saját kertjében szórakozásból végzi. Egy tanár hivatásbéli kötelességét teljesíti, amikor nemzete történelmének eseményeit aprólékosan igyekszik megismerni, egy mérnök ellenben ugyanazzal esetleg a szabadidejét tölti ki. Azzal sem jutunk előbbre, ha munkának nevezzük az olyan elfoglaltságot, ami testi vagy lelki erőinket kifejezetten igénybe veszi, hiszen például a hegymászás, labdarúgás vagy a sportnak akárhány ága nagyobb erő kifejtést kíván, mint sok ember mindennapi kenyérkereseti munkája, s azt mégis szórakozásnak nevezik. Végül a meghatározásnál az sem lehet döntő szempont, hogy amiért fizetést kapunk vagy amivel a köznek használunk, azt munkának nevezzük, a többit pedig kedvtelésnek. Hogy ki miért kap fizetést, annak is rengeteg társadalmi és politikai összetevője lehet. Valaki fizetést kaphat azért, mert a hangyák fajtaát tanulmányozza, vagy azért, mert régi köveken levő írásokat és képeket igyekszik megfejteni. Más ugyanezt elvégezheti egyéni kedvtelésből. Egyik ember fizetést kap azért, mert játszik egy zenekarban vagy mint zenekritikus a darabot meghallgatja. Mások ellenben felüdülésből zenélnek és fizetnek azért, hogy egy jó darabot meghallgassanak. A fizetés vagy a fizettség azért sem határozhatja meg a munkát, mivel akárhány helyen a munkanélkülieket is fizetik, vagy konjunktúra idején akarata ellenére nyugdíjba küldhetnek valakit s tulajdonképpen azért fizetik, hogy ne dolgozzék. Hasonlóképpen elmosódnak a határok a tanulás terén. Az egyik ösztöndíjat, tehát valamilyen fizetést kap azért, mert tanul, a másik szívesen fizetne azért, hogy tanulhasson és nincs rá módja.

Mindent összevéve ezek az utalások eléggé mutatják, hogy a munkát és a szabadidőt nem lehet pusztán tárgyi kategóriáknak tekintenünk. A személyes élet megnyilatkozási módjáról van szó, tehát úgy kell vennünk mint az emberi élet kibontakozásának formáit; ha pedig ez a helyzet, akkor nemcsak az a döntő, hogy mit dolgozunk, vagy mivel töltjük ki a szabadidőt, hanem az is, hogy egyáltalán milyen szellemi értéket tulajdonítunk a munkának és a szórakozásnak.

A munkának ilyen szellemi értékelése újkeletű. A múlt században megkezdődött a gazdasági és szociológiai értékelése. Egyes filozófusok antropológiai tényezőnek is vették s azt vallották, hogy az állatból tulajdonképpen a munka csinált embert. Mi azonban inkább elfogadjuk *Pruhdon* megállapítását, hogy „a munka a szellem megnyilvánulása”. A II. vatikáni zsinat rámutatott a munka vallási értékére s határozottan tanítja, hogy az a világ megszentelésének és az ember kegyelmi tökéletesítésének is eszköze (*Egyház és modern világ* 67; *Világi apostolok* 4, *Egyház* 36, 41). A munka értékelését hosszú időn át a latin *labor* szó fejezte ki (labi = inogni a teher alatt), ma inkább a görög *praxis* (gyümölcsöző

tevékenység) szót alkalmazzuk rá. A munka szociológiai kifejtését megelőzve, két utalással rá akarok mutatni a vallási dimenziójára.

Az alkotó ember munkája révén fejezi ki, hogy Isten képe. Szemben áll a természettel, s a naturából kultúrát csinál. Ereje, hatalma, szellemi fölénye annyiban nyilvánul meg, amennyiben magát cselekvő oknak tudja. Autonómiája, szabadsága a fizikai, szellemi vagy erkölcsi értékek létrehozásában realizálódik. A zsinat azt mondja ezekről az értékekről, hogy „az új ég és az új föld dicsőségében megnemesedve és megdicsőülve visszkapjuk őket” (*Egyház és modern világ* 22). A megtestesülés tételéből következik, hogy ezen a világon tulajdonképpen a bűnt kivéve nincs profán dolog. Amit az ember nem bűnös célra használ fel, azzal Isten országát építi. Ez a tudat a hétköznapi elfoglaltságban is vigasztalást adhat.

A másik utalást *Chenu* nyomán (*Sacramentum mundi* I. 316) így fogalmazhatom meg: A munka hozzásegít az emberi szolidaritás kibontakozásához. A mai technika magával hozta a társadalmi rétegek nagyarányú szervezettségét. Nemcsak a munkaszerződésben, az érdekvédelemben vagy az iparág azonosságában érzik magukat egynek, hanem a szociális igazságosság, a szabadság és az emberi jogok követelésében is. De mindezeken túlmenően a mai munka megsejtet valamit a szeretetnek világtávlatban való gyakorlásáról. A gépesített világban senki sem tudja, hogy munkájának gyümölcsét ki fogja felhasználni, barát vagy ellenség, tehát a felelősség köre szédületesen kibővült. Hovatovább mindenki mindenkiért felelős lesz. Azt mondhatjuk, hogy a mai technika lehetővé tette az ismeretlen ember szeretetét. Ez pedig már annak a végső állapotnak valamilyen vetülete, ahol a partikuláris érdekek nem fogják elhomályosítani az egyetemes szeretet követelményét. Az egyház feladata marad, hogy ezt a közösségi lehetőséget a testvériség igazi szellemével megtöltse. A keresztény embernek abban az értelemben is Krisztust kell képviselnie, hogy meg van győződve, munkája és imája mindenkinek javára válik. Aki magában hordoz egy felemelő gondolatot, az könnyebben legyőzi a modern technika fenyegetését, hogy névtelen alkatrésszé váljék a termelés menetében. A névtelen ember szeretetében benne van a felelősség azokért is, akik nem dolgozhatnak: a gyermekekért, öregekért és betegekért. A vallás a róluk való gondoskodást is felemeli azáltal, hogy mindent Krisztusra vonatkoztat.

Külsőleg tehát a mai technika nyújthatja a bábéli torony építésének képét, de az emberen múlik, hogy bensőleg milyen jelentést ad neki. Ezért is szükség van a munka teológiájának kifejtésére. Mindenesetre megjegyezzük, hogy a Szentírás és a hagyomány közvetlen adatai nem elegendők hozzá. Azokat ki kell egészíteni a természetbölcselet meglátásaival s reflektálni kell a földi javak szerepére, a társadalmi és kulturális fejlődésre, továbbá a természet technikai és gazdasági meghódítására.

Vallási és pasztorális vonatkozások

Ha előbb a technikai vállalkozásokkal kapcsolatban a bábéli toronyra utaltam, a szórakozással kapcsolatban méginkább meg kell említenem, hogy sokan abban az Apokalipszis Babilonjának képét hajlandók felfedezni. Kétségtelen, hogy a gépesített szórakoztató iparnak megvan a kérdőjelezett hatása az erkölcsre, a családi életre és a szent dolgok iránti kegyeletre. A szabadidőnek ilyen intézményes kitöltése azt eredményezi, hogy az embernek végképp nem marad szabad ideje, nem képes magára

gondolni, gondolatait összeszedni s ennek az egyéniség vallja kárát. Az ember a szórakozásban is olyan alkatrészé válhat a futószalag mellett, mint a munkában. Hogy milyen lélektani, szociális és vallási problémák tolnak itt elénk, arra világot vetnek olyan művek, amelyek az ifjúság időtöltéséről adnak kimutatást, vagy a szórakoztató ipar termelési eredményeit mutatják be (például: *La jeunesse dans la famille et société moderne*, 1961, vagy a francia katolikus értelmiségiek 1966. évi ankétja: *Propos sur le loisir*, Desclée).

Arra már előbb rámutattam, hogy a mai munka miért követeli meg jobban a szabadidőt, mint a régi. Most röviden arra akarok utalni, hogyan lehet a szabadidőnek teológiai értelmezést adni. Az ember egész természetével együtt válik Isten gyermekévé, tehát eleve megállapíthatjuk, hogy ahogy munkája hozzájárulhat személyiségének kialakulásához és természetfölötti tökéletesedéséhez, úgy a pihenése, illetve szórakozása is. A szabadidőt kitöltő gépi produkció ugyan mindent lehengerlő hatalomnak látszik, az ember pedig túl gyengének ahhoz, hogy kivonja magát a környezet hatása alól, nekünk keresztényeknek mégis hinnünk kell a szellem felsőbbrendű erejében és transzcendens vágyaiban. Hangoztatnunk kell, hogy a megnövekedett szabadidő éppen ezeknek a szellemi csíráknak a virágbaborulását is elősegíti.

A latin „*recreatio*” kifejezés mély emberi tapasztalatot tükröz. Az ember a pihenésben testileg és lelkileg újjáteremtődik. Az ember a mindennapi elfoglaltságból átlép egy másik világba. Ruházatát, arckifejezését kicseréli, legalább rövid időre el akar feledkezni bajairól. Ettől az ünnepi hangulattól már csak egy lépést kellene tennie, hogy behatoljon a vallás szellemi hangulatába. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ember az üdülőhelyeken és a szabadság ideje alatt fogékonyabb a vallási kötelességek iránt. A házastársak, szülők és gyermekek többet vannak együtt, egymás megértése elmélyülhet, az összetartozás tudata erősebb lesz. Az ünnepélyesség mellett a szabadidőt különösen a szabadság gondolata teszi kedvessé. A mai ember a munkában valahogy a szervezetit társadalom, az intézmény és a gép foglyának érzi magát. A gépesített munka olyan, mint egy felsőbb hatalom. A pihenésben az ember jobban magára talál, függetlennek érzi magát. Ez az érzés kíséri egyébként akkor is, ha hivatali elfoglaltságát nem kimondott szórakozás váltja fel, hanem szabadon választott munka. A munkahely közösségét felcseréli a magánnyal, vagy egy meghitt közösséggel, a könyvek, paragrafusok és gépek világát a színes természettel. A szabadidőben nem akarjuk akaratumkat rákényszeríteni a természetre, hanem inkább nézelődünk, csodálkozunk, szemlélődünk. Észrevesszük a természet és az ember csodáit, élvezzük a világ szépségét, az erdő zúgását, vagy éppen a játék vidámságát. Nem kell sok okoskodás ahhoz, hogy az utazás, kirándulás, nyaralóhely és a meghitt társaság eszünkbe juttasson valamit az elvesztett paradicsom békéjéből, vagy abból az újszövetségi fogalomból, amit az Isten gyermekei szabadságának nevezünk. Az önmagával és a világgal időnként kiengesztelődő ember fogékonyabb a világleletti távlatok megsejtésére, tehát a vallás igazságai iránt is.

Intézmények és szabályok rideg halmazából kiszabadulva könnyebben megtaláljuk másokban az embert is. A munkahelyen van főnök, könyvelő, ellenőr, kartárs. Ez mind csak tárgyi kapcsolat, nem pedig személyi. A szórakozás, a nyaralóhely személyeket hoz össze, nem munkaerőket. Itt mindenki inkább az ünnepi külsejét mutatja és hajlamosabb arra, hogy udvarias, előzékeny, szolgálatkész legyen, hiszen érdekei nem ütköznek

másokéval úgy, mint a munkahelyen. Ez a változatosság is hozzájárul ahhoz, hogy egész emberiségünket megtaláljuk.

Ezek alapján természetesnek látszik, hogy Isten már az ószövetségben elrendelte a pihenőnapot, az öröm és társas együttlét idejét. Az újszövetségi egyház nem kevesebb nyomatékmal hangoztatja Isten napjának értékeit. Amikor pedig arra kötelez, hogy a vasárnapi misében Krisztus misztériumába kapcsolódjunk bele, ezt a társas kapcsolatot kiterjeszti Istenre is. Ebben az értelemben az ünnep hangulata nem csupán az elveszett paradicsomra emlékeztet, hanem előre vetít valamit Isten nyugalmából, az örök haza légköréből.

Ma, amikor a munka és a szervezett üdülés szinte két pólusba terelte az emberi életet, az egyháznak elsőrendű pasztorális feladata, hogy mindkettőnek értelmet adjon. Egyrészt óvja meg a munka és a szórakozás bálványozásától, másrészt segítsen hozzá, hogy a munka és a szabadidő az egész emberi személy kibontakozását mozgítsa elő. Nem véletlen, hogy a liturgia megújítása is a mai idők vívmánya, amikor az emberek a hétvégi pihenésben komoly lelki élményt is keresnek. Mindenesetre látjuk, hogy a pasztorális teológiának, teológiai antropológiának és a keresztyén pedagógiának ezen a téren sürgős tennivalója akad, ha irányt akar mutatni a megoldások után tapogatózó modern embernek.

FEHÉR JÓZSEF ANDRÁS VERSEI

JÖVENDŐLÉS

*A kidöntött fák angyalat
Súlytalan folyamként
Visszaömlnek forrás-csillagaikba
Mázsás porhüvelyük alatt
Mint a delejtű makacsul
Észak felé mutat*

*„És száz napig csak éj jövend
A fákat tűz borítja el
S mikor széltében elpihent
Egy szál testvéri fű kikel”*

PÉLDABESZÉDEK

I.

*Erényeimet és bűneimet
Lassan fölemészti az Úr
Íme a ház
Cserép és vakolat
Hullik róla mint a verejték
Barna szemöldökfák emléke világít
A szívből tör elő*

II.

*Az ember
Belélegzi a sarat
Miközben pálmák képe villog előtte
Mint a kerék küllői
Némán a tengelyre mutatnak
Légy a tökéletes változások ura*